

NOTES PER A UNA HISTÒRIA SOCIAL DE LES PENYES

Josep Albert Planes i Ball

Les penyes de futbol van tenir una gran brotada a Manresa en el mateix moment en què aquell esport esdevingué un joc de masses. En el present article, l'autor, prenent com a motiu les dues penyes més emblemàtiques del modest futbol manresà que sobreviuen, realitza una introspecció en la seva dinàmica formativa, així com en l'entorn històric i cultural que les envolta.

L'estudi d'aquest fenomen li permet també d'endinsar-se en fonaments culturals comuns a tota la nostra quotidianitat, analitzar-los, i referir-se a ells en relació a formes concretes de la realitat social contemporània. D'aquesta manera, l'estudi històric dona peu a una anàlisi sociològica molt més complexa.

A dalt: una munió de socis, simpatitzants i familiars de la Penya Sevillista de principi dels 60, preparats per assistir al partit de futbol.

A baix: un dels primers equips de la Penya Bilbaina al camp de futbol d'Avinyó. Temporada 1967-68.

INTRODUCCIÓ

L'àmbit català ha estat peoner en la introducció i la popularització dels esports a l'Estat espanyol. Per exemple, l'excursionisme es difon a partir de la dècada de 1870, i presenta, a més del conreu d'una activitat esportiva, un sentit de retrobament de les pròpies arrels físiques i històriques. Més endavant, la irrupció dels cridaders esports anglosaxons com el futbol, a finals del 1890, o el basquetbol, després de la Primera Guerra Mundial, aviat anà acompanyada d'una important dimensió simbòlica.

Amb tot, no hi ha dubte que l'esport constitueix un dels fenòmens socials més estesos, arrelats i característics de l'època actual. Tanmateix, l'estudi de la seva dimensió social ha merescut poca atenció. Tothom dona com un fet natural l'existència de la pràctica esportiva com una manifestació universal, però ja no és tan freqüent que hom pensi en l'esport —en la seva dimensió cultural i en les seves manifestacions col·lectives— com una realitat que presenta la seva pròpia traducció social. En aquest context de quotidianitat pot merèixer atenció, des de la perspectiva de la investigació social, la comprensió del paper que d'antuvi exerciren les **penyes** manresanes en la transformació de la pràctica esportiva del futbol i en el manteniment en la forma que es coneix actualment.

En general, l'aproximació al fenomen esportiu a l'època del sorgiment de les **penyes** de futbol a Manresa permet de descobrir fonaments culturals comuns que obeeixen a una determinada realitat social contemporània. Aquest fet crida especialment l'atenció si hom té en compte, per exemple, que en la gènesi de les dites **penyes** en la Manresa dels anys seixanta —la Madridista, la Sevillista, la Bilbaïna, la de Sant Pau, com tantes d'altres— trobem el ferment d'activitats lúdiques populars. Llur aparició va anar vinculada sobretot a les transformacions urbanes de la ciutat, alhora que planteja tot un conjunt d'interessants relacions d'interacció social i desenvolupament històric i cultural, com ara llur suposada acció integradora i

expressió d'una certa democratització esportiva.

Les qüestions aquí ressenyades són una mostra del tipus de problemes susceptibles de suggerir-se com a resultat d'una aproximació —gens convencional— a la naturalesa social i històrica de les **penyes**.

APROXIMACIÓ SOCIOLÒGICA AL MÓN DE LES PENYES

Els caràcters definidors d'allò que hom entén com a **penyes** de futbol en la Manresa dels anys seixanta rementen clarament a una determinada naturalesa social. La cultura obrera vivia aleshores en un món socialment, i fins geogràficament, diferent del de les classes mitjanes i altes de la ciutat, fins al punt que hom podria parlar perfectament en aquest petit món socialment eclèctic de l'existència de dues Manreses distintes i ben definides, on solien mancar els contactes humans entre les dues parts, arran de la forta onada immigratòria que durà fins a mitjans de la dècada. Aquesta immigració provenia bàsicament d'Andalusia i originà la creació d'una perifèria que modificà l'estructura urbana, al mateix temps que aprofitava allotjaments en habitatges degradats del casc antic.

No forma part del propòsit de la present comunicació el planteig dels diversos problemes de tipus social i de convivència que s'hi originaren. La marginació dels nouvinguts respecte als avantatges de la sociabilitat urbana era prou evident. La meua intenció no passaria d'ésser un simple intent de reconstruir des de dins certs aspectes del món social de les **penyes** en la seva metàfrasi esportiva, com a part integrant de la cultura obrera del moment i, alhora, d'una

manera de viure que ja ha esdevingut específicament manresana. Metodològicament, l'esport esdevé una realitat de delimitació complexa i difícil de situar amb precisió dins l'estructura social. L'esport —en aquest cas el futbol—, com tot fet social, té, doncs, una naturalesa de classe que és perfectament palesa en la fenomenologia urbana de les **penyes**, alhora que obeeix a un conjunt de determinades representacions col·lectives.

En termes d'interacció simbòlica, especialment a partir del concepte d'identitat o de pertinença a un grup, no hi ha dubte que el futbol ha ofert a les classes populars no tan sols una nova forma de diversió, sinó també un mecanisme d'identificació social enmig de la vida impersonal de les ciutats industrials, de la nova disciplina laboral i la pressió envers l'anomia o la marginació. Tanmateix, hom no pot ignorar altres aspectes que configuren l'herència formativa de les **penyes**. Així, la petita societat humana que es coneix amb el nom de **penya** reflecteix en alguns casos l'origen dels nouvinguts i assoleix des del seu començament un sentit inequívoc i, àdhuc, un marcat caràcter peoner a Catalunya.¹

Aquesta experiència vital del sentiment de **penya** és la que proporcionarà a determinats nuclis d'immigrants, a partir de la dècada dels anys seixanta, un model associatiu propi en què l'element lúdic i recreatiu (sobretot l'organització d'excursions familiars i l'assistència als partits de futbol, així com la participació a les travesses futbolístiques i en àpats col·lectius, tertúlies, etc.) és dominant.² Un xic més tard, la difusió i el predomini de la pràctica del futbol a través de les **penyes**, traduïts en canvis tan significatius com la seva capacitat de convocatòria del públic, l'augment del nombre de socis i l'organització de certs torneigs i campionats locals i comarcals, van arribar aleshores al punt més alt, fins a culminar pràcticament amb la instauració del trofeu **Cor de Catalunya** (1973), organitzat conjuntament per les **penyes** Sevillista i Bilbaïna per a la Festa Major de la ciutat i obert a tots els equips de la comarca.

Ja s'haurà entès que el terme «cul-

Escut distintiu de la Penya Bètica de Manresa, fins a fa poc revitalitzada dins la categoria de futbol dels veterans del Bages.

La junta directiva de la Peña Bilbaína de Manresa amb alguns directius i jugadors de l'Athlétic de Bilbao, encapçalats pel mític Iribar, al hall de l'hotel Majèstic de Barcelona. Any 1971.

J. Perostes, primer president i fundador de la Peña Bilbaína, lliurant una placa commemorativa a l'entrenador bilbai «Piru» Gaiña.

tura» s'agafa aquí en un sentit prou ampli i flexible. Per exemple, abans he esmentat l'aparició del component lúdic, que ha tingut un paper potencial en la consideració del desenvolupament innovador de la cultura popular contemporània, on l'esport és solament una de les seves manifestacions més cridaneres. Així, la **Penya Esportiva Uno**, creada a Manresa el 31 d'octubre de 1959 amb la finalitat de donar suport a l'entitat decana del nostre futbol, el CE Manresa (de la qual es considera una secció), manté com un costum prescriptiu l'organització d'excursions anuals de boletaires. En el moment que la cultura obrera s'estén àmpliament i que creix la ciutat en nombre d'habitants, el futbol apareix com a esport proletari de masses —o, en termes d'E. J. Hobsbawm, com a *religió laica* de multituds—³ encara que Manresa havia presenciada d'antuvi, ja en els anys vint i trenta, la proliferació d'altres **penyes** locals —Calaveres, Balears, Català, Interrogant, Universal, Salés, Metro, Blancs-negres, Montserrat, Majèstic, Poblenou, Viladordis, Canaletes, Ferro, Catalana, Ràcing de Manresa, etc.— que revitalitzaren aquest esport popular.

Els diaris de l'època ja començaven a notar l'interès que suscitaven en els lectors els resultats dels partits, publicats, això no obstant, per omplir espais buits. De fet, l'eclosió sorprenent de tantes **penyes** lligades directament a la preponderància del futbol a Catalunya és ex-

plicada també en termes gairebé exultants, per l'«*esperit d'associació inat*» entre els catalans.⁴

Més enllà del context temporal estricta, el 1932 un jove Vicenç Prat se serveix d'un humor molt característic per copsar, en el present més immediat, els canvis en l'estructura caracterològica de l'esport manresà i l'arrelament del nou esport de la pilota:

*«Després de la guerra europea —s'ha convingut que aquest esdeveniment bèl·lic té l'equivalència d'una nova creació del món— va arrelar el futbol, es va mercantilitzar i esdevingué un espectacle. Explicar què ha estat el futbol passaria de mida. Hem conegut èpoques apoteòsiques de vibració col·lectiva com si ens juguèssim la vida. Hem fet els gegants en nom d'una cultura física que ningú no practicava, hem tingut plets amb una burocràcia també suada i hem esbravat el nostre mal-humor apallissant els àrbitres que ens venien a administrar justícia. De fet, com als altres llocs. Manca d'esportivitat i abundància passiva d'espectadors exigents».*⁵

El cert és que el novell esport, que hom assegura que va començar a practicar-se en els patis de l'antic col·legi de Sant Ignasi com una exòtica distracció dels fills de les classes mitjanes-altes, ben aviat es nodrí, com a tot arreu, dels patrons de socialització d'una confrontació ritualitzada, a poc a poc exercitada entre límits definits, i on dominava el component agonístic, tot posant èmfasi

en la «virilitat» inherent en aquest joc:

*«Estos primeros contactos del fútbol en la localidad constituyeron la iniciación de unas actividades que fueron prolongándose incesantemente, como palpable demostración de significar una diversión que había sido inmejorablemente aceptada por la juventud de aquellos pretéritos tiempos, como una distracción que iba dominando todas sus preferencias, hasta llegar a convertirse para algunos muchachos de aquella época como una verdadera obsesión, tanta era la ilusión con que se dedicaba a ejercitarse en éste que fue convirtiéndose en el más popular de los deportes, lo que produjo como una especie de revolución en los lugares de esparcimiento, en los que aumentaban día a día los que imitando lo que habían visto hacer y oído contar, organizaban frecuentemente unos simulacros de juego, que consistían en dar patadas a un balón, improvisado la mayoría de las veces, con la máxima fuerza posible...».*⁶

D'una manera que podria resultar àdhuc sorprenent, les primerenques **penyes** nasqueren totes elles en cercles de minyons i joves de barri, els quals començaren a improvisar en certs solars —com ara l'anomenat camp d'«Els Barrets» (on actualment s'aixeca la fàbrica Pirelli) o el de «La flor de Lis» (solar on s'edificà el Centre Hospitalari de Manresa)— la fixació de quatre pals que simulaven porteries de futbol. Hom pot

fer-se una idea del ressò assolit, gairebé indefinible, en aquest temps tan peculiar, quan la joventut manresana començava a veure en el nou hàbit esportiu un joc de masses on calia aplicar la noció plena d'esbargiment, projectada com a imatge lúdica significativa del temps «modern». Aquestes **penyes**, paral·lelament al fet que l'exercici del futbol començava a ésser un fenomen socialment acceptat, esdevingueren un primer aglutinant, més o menys representatiu, de la petita comunitat de veïns o barri, la qual cosa explicaria les esporàdiques, però significatives, col·laboracions econòmiques per part dels botiguers i amos de bars en llur aparició. Tot això mena cap a una valoració inusual del paper de les **penyes**: en lloc de veure-les com una simple presència sociològica testimonial o com a grups marginals, cal entendre que les **penyes** han tingut –i tenen– importants funcions de definició dins la societat. Podríem imaginar-ho fins i tot com una mena d'introducció iniciàtica dels joves al món adult, ben palesa en l'àmbit dels esports organitzats, en el sentit d'establir els llaços sociables masculins («male-bonding»), el tissatge d'un filat d'amistats («old-boy network») més enllà de la família i de l'escola, tot configurant un marc de relacions simbòliques concretades en una xarxa espessa d'associacions futbolístiques. La **penya**, en si, es troba fonamentada en la colla d'amics, que compta amb una dinàmica pròpia que els sociòlegs s'afanyen a descobrir, perquè la colla, en definitiva, «ha constituït el pilar fonamental de l'oci entre els joves». ⁷

Aquestes **penyes**, aparentment tan arrelades en el món de l'oci social, no s'imposen com unes adquisicions inamovibles, malgrat l'espontaneïtat amb què foren creades. És cert que exalten la força i l'habilitat en el joc, alhora que ofereixen un momentani protagonisme als membres més humils de la societat, car la presència de la competició preserva un component igualitari que difumina les diferències de classe i permet una inversió transitòria de les posicions a través de la qual els últims poden arribar a ésser els primers. Dins d'aquesta dinàmica de l'espai, però,

la immensa majoria de les representacions del modest futbol manresà tingué una existència efímera a causa de la mancança d'una base econòmica ferma per a la seva subsistència, problema al qual es veuen irremediablement abocades llurs successores, les **penyes** actuals.

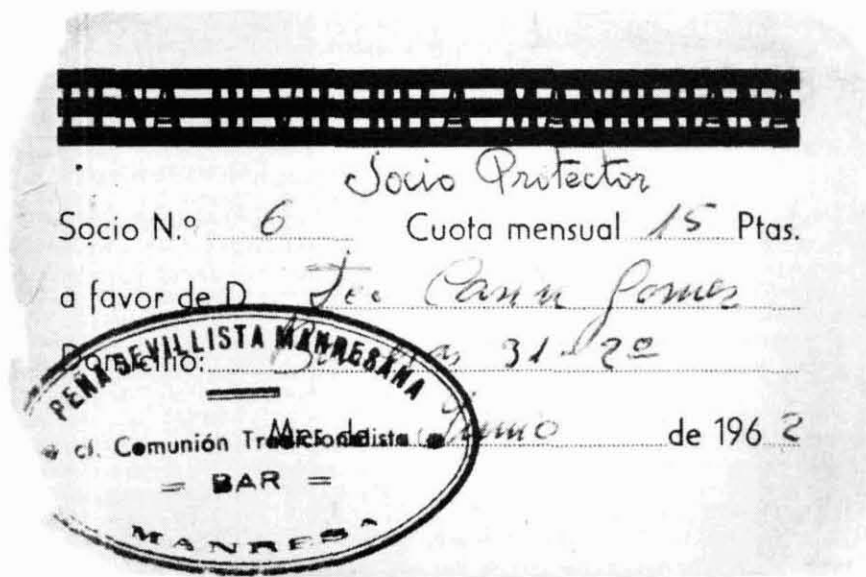
D'altra banda, una bona part de la vida obrera es desenvolupava enmig del rebombori de la feina (tèxtil, metal·lúrgia, indústria química, empreses de construcció) o als centres d'esbarjo, com els bars o el partit de futbol, dues «institucions» estretament relacionades, ja que l'esport era, i de bon tros, el tema d'enraonies més corrent en els bars (al manteniment d'aquesta preferència de conversa ajudava la peculiar situació política que es vivia sota el franquisme). Serà, doncs, a redós d'aquest conjunt de bars o cafès, inseparables de les formes de sociabilitat masculina, on s'assajaran models constitutius de **penyes**, car els bars semblaven ésser, juntament amb les sedeseres barberies, els centres de relació social primordial i els nuclis de socialització primària; aquells bars que s'acosten nítidament a la imatge que se'n dona, per exemple, a les noveles de J. Marsé de «*tabernas limpias y ruidosas con aspecto de peñas deportivas, llenas de aficionados y obreros que jugaban al dominó o simplemente se ponían a discutir fuerte*». ⁸

LA PENYA SEVILLISTA DE MANRESA

La Penya Sevillista de Manresa, peonera del sevillisme a Catalunya, fou fundada el 1958 com a entitat recreativa i cultural i, finalment, adscrita a la Federació Catalana de Futbol el 1963. Cal remarcar el fet que els seus socis-fundadors, immigrants tots ells, compartien una procedència laboral comuna i uns mateixos orígens: la majoria procedia de la província de Sevilla (i més concretament del poble El Rubio) i treballava a l'anomenada Fàbrica Nova (tèxtil Bertrand i Serra).

El «sevillisme», per tant, ha estat pres d'antuvi com un punt de referència pel fet de significar, originàriament, determinades actituds germinals d'un cert andalusisme, on la representació del CF Sevilla esdevé l'aspecte o el *leit motiv* extern més visible. Així, a Sant Baudili de Llobregat funciona la segona penya sevillista de Catalunya, associada només a un àmbit cultural o recreatiu, a diferència de la de Manresa, que originà poc després un equip de futbol.

La definitiva constitució de la nostra penya anà precedida per un seguit de contactes i reunions, marcats alhora per l'espontaneïtat i la «clandestinitat», realitzats a la sortida del treball i acabats de formalitzar al bar Belmonte, situat a la carretera del Pont de Vilomara (els bars

Detall d'un dels primers carnets de socis de la Penya Sevillista, amb la corresponent quota mensual.

s'erigien com a indrets clau en la socialització de l'experiència cultural obrera). Posteriorment, una vegada aconseguit el permís municipal pertinent per a la primera sessió oficial de la naixent penya, celebrada al mateix bar Belmonte i «custodiada» per l'autoritat municipal, es configuraren els estatuts de l'associació i es constituí la primera Junta Directiva, els membres de la qual foren: Joaquín Mallado Ramírez (president), Manuel Luz Cruz Olmedo (caixer), i els vocals Francisco Casín Gómez, Luis Parra, Juan Parejo, Manuel Rivero i Juan Rodríguez Belmonte.

El primer local social fou el ja citat bar Belmonte, testimoni dels primers moments de gestació de la penya manresana, que tingué, això no obstant, un caràcter marcat per la transitorietat (la Penya Sevillista s'hi instal·là uns tres mesos), abans que la nostra penya es traslladés a la bodega «La Rubia». En aquest nou local, propietat dels sogres de Francesc Cebrià, cap dels àrbitres de futbol de Manresa i comarca, la Penya Sevillista organitzà una competició oberta d'escacs que assolí un cert èxit en la ciutat.

La Penya Sevillista tingué la iniciativa d'organitzar, durant la temporada 1960-1961, un campionat de futbol per a equips no federats –l'anomenant «Torneu de l'Amistat»– que es disputà en el terreny municipal cedit d'El Congost. Aquest campionat, que obtingué un ampli ressò tant en la ciutat com en la comarca, representà, en certa mane-

ra, la institucionalització del nostre futbol modest. Un xic més tard, la Federació Catalana de Futbol felicità la Penya Sevillista per l'èxit aconseguit en l'organització del campionat, així com en la promoció de l'esport popular, i li envià tiquets per comprar material esportiu. La Penya Sevillista aprofità aleshores l'ocasió per federar-se. Era l'any 1964.

Finalment, dins el conjunt d'activitats recreativo-culturals, sovint indestriables de les pures manifestacions esportives, destacaríem les següents: a l'època dels anys seixanta, durant l'estiu, la Penya Sevillista solia dirigir-se a Monistrol de Calders per reforçar l'equip local i fer front d'aquesta manera a un seguit de partits amistosos i entrenaments contra equips improvisats de jugadors d'élite del CF Barcelona, Sabadell i Condal (futur Barcelona Atlètic), que estiuiejaven en aquest poble bagenc; també els socis tenien cura d'organitzar sortides per seguir el CF Sevilla a Barcelona, València i Saragossa, així com excursions per passar el dia a la Bassa d'Alpicat, prop de Lleida, o a Blanes i Figueres els mesos d'estiu.

LA PENYA BILBAÏNA DE MANRESA

L'any 1966 Josep Maria Perostes i Vitales, natural de Cervera i treballador de la «Pirelli. Productos Químicos», llença la idea d'aplegar un grup de simpatitzants de l'Atlètic de Bilbao per formar una nova penya a imatge de les ja existents a Man-

resa, on la formació de l'equip de futbol federat fou contemplada com l'objectiu més immediat. La naixent penya, peonera també en l'àmbit català, es diferenciava de les altres penyes bilbaïnes instal·lades, per exemple, al País Basc, perquè aquestes no comptaven pas amb equips locals de futbol, i només promovien excursions familiars.

Perostes escriu un seguit de cartes a la Diputació de Barcelona, per tal de regularitzar oficialment el funcionament de la nova penya, de la qual ell mateix esdevindria president, així com a la Federació Catalana de Futbol, que obliga a través de Pedro Osorno, delegat seu a la comarca del Bages, a la formació d'una Junta Directiva, i, finalment, a l'Atlètic Club de Bilbao, per tal de constituir-se a tots els efectes com a penya representativa del club basc. De fet, mai no ha existit en la nostra ciutat una vinculació tan estreta entre una penya i un club històric com en aquest cas, donant-se la circumstància que el mateix club bilbaí proporcionava equipament esportiu a la penya manresana. Paral·lelament, Perostes convidà els simpatitzants del club basc de la nostra ciutat a una reunió al cafè «Alhambra-El Cortijo» (emplaçat al Passeig Pere III) l'1 d'octubre de 1966, convocària que obtingué bastant ressò, ja que aplegà unes seixanta persones, algunes de les quals eren companys de treball de Perostes a la «Pirelli», com ara José Ayala Alcaraz i Francesc Taulé Soldevila, que ocuparen càrrecs de vocals en la naixent penya. Un mes

Inici d'un partit de futbol entre la Penya Sevillista i un combinat d'aficionats al camp antic d'El Congost al principi dels 60.

Un dels primers equips de la Penya Sevillista al camp del Pujolet. Temporada 1962-63.

Primera visita de la naixent Peña Bilbaina a San Mamés, l'abril de 1967.

abans ja havia tingut lloc la primera reunió al bar de l'Ateneu, del carrer de les Bastardes, amb la presència d'Osorno, d'on sorgí una primerenca Junta Directiva integrada, a més de pel citat Josep M. Perostes (president), per Ramón Blázquez González (vice-president), Jesús García García (secretari), José Navarro Camino (tresorer) i els vocals Manuel González Moreno, José Ayala Alcaraz, Vicente Castilla Suárez, Juan Muñoz González, Agustí Gabernet Perera, Luciano Jáuregui Hernández, José María García Torres i Francesc Taulé Soldevila. En aquesta reunió, a més, fou quan es decidí fer la crida a tots els seguidors de l'Athlétic de Bilbao a través de Ràdio Manresa.

El primer local social fou el bar «Chinito», situat a la carretera de Vic i convertit en el lloc avinent per encetar en determinats dies de la setmana les tertúlies futbolístiques. Quan el diumenge 6 d'agost de 1967 es materialitzà el trasllat de la penya cap a un nou local —el bar «La Florida» del barri del Poble Nou—, aquest comptà amb la singular benedicció

del rector de la parròquia de Sant Josep i la presència del delegat de la Federació Catalana de Futbol i del regidor d'esports de l'Ajuntament.

Hom observa també en la Peña Bilbaina un comú fonament per a les activitats recreativo-culturals: a més de la presentació d'un equip de futbol, els seus socis i jugadors mantien una activitat febril, pròpia de l'«hincha», durant el seguiment de l'Athlétic de Bilbao en els seus desplaçaments a Catalunya i, sempre que fos possible, en la resta de l'Estat (sobretot en els llocs més propers: Castelló, València i Saragossa).

NOTES

- 1- A Manresa aparegueren en aquest període altres penyes, molt efímeres totes elles, com la Peña Bética i la Peña Cordobesa.
- 2- Així, per exemple, l'article 4t, punt D, dels estatuts de la Peña Sevillista manresana ressalta com a finalitat de l'esmentada associació «la organización de excursiones con fines turísticos y recreativos para la expansión de socios y familiares y, de alguna manera especial, para alentar al Sevilla C.F.».
- 3- Eric J. Hobsbawm: *El mundo del trabajo*.

Estudios históricos sobre la formación y evolución de la clase obrera. Barcelona, Crítica, 1987, p. 227.

- 4- Monton Molina, D: «El futbol i el nostre futbol», a *Llibre d'or del futbol català* (Edició recomanada i patrocinada per la Federació Catalana de Futbol Associació). Barcelona 1928, p. 34.
- 5- Prat, Vicenç: *Un «Llibre Verd»* (Visió parcial de Manresa). Manresa, 1932, ps. 31-32.
- 6- B.V.: *Historia del fútbol en Manresa* (capítol 23), a *Manresa*, 2-1-1967, ps. 4.
- 7- Fabre, Jaume: «L'oci del jove com a objectiu de formació i de consum», a Enric Ucelay de Cal (dir.), *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*. I. Diputació de Barcelona, 1987, ps. 504-520.
- 8- Marsé, Juan: *Esta cara de luna*. Biblioteca breve de bolsillo. Barcelona, 1962.

Comunicació que s'ha presentat en el 14è Congrés Internacional de la Història de l'Educació (Educació, Activitats Físiques i Esport en una perspectiva històrica), organitzat per la UAB i celebrat enguany a Cerdanyola els dies 3, 4, 5 i 6 de setembre.

Josep Albert Planes i Ball

Llicenciat en Geografia i Història General per la UB